

AKTUÁLNY SLOVAKISTICKÝ VÝSKUM V TALIANSKU

Zuzana Nemčíková

*Sapienza Università di Roma, Centro Linguistico d'Ateneo
Univerzita Sapienza v Ríme, Univerzitné lingvistické centrum
Circonvallazione Tiburtina 4, Roma (Taliansko)
E-mail: zuzana.nemcikova@uniroma1.it*

NEMČIKOVÁ, Z. (2023): Current Research in Slovak Linguistics in Italy. In: *Slovenská reč*, 88/3, 407 – 413.

Abstract: The paper focuses on the current scientific and pedagogical activities of two (and the only) Slovak studies departments in Italy – at the Sapienza University of Rome and the University of Bologna in Forlì. The article traces the origins and development of Slovak studies in Italy and especially its current activities. The scientific and pedagogical activities at both universities are carried out through the activities of a lecturer, who also plays the role of a cultural mediator. In the paper the reader will find the main (especially) linguistic publications and their placement in the overall scientific-publication context.

Keywords: Italy, Slovak studies, lectorate, Slovak as a foreign language, linguistics, translatology.

Článok v skratke:

- Príspevok otvára historický exkurz a vývoj lektorátov slovenského jazyka a kultúry v Taliansku, konkrétne na dvoch aktuálne fungujúcich lektorátoch – na Lektoráte slovenského jazyka Univerzitného lingvistického centra Univerzity Sapienza v Ríme a na Lektoráte slovenského jazyka a kultúry Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky pri Bolonskej univerzite vo Forlì.
- Poukazuje sa na vedecko-pedagogické aspekty a aktivity oboch lektorátov. Konkrétne sa predstavujú vedecké počiny v oblasti vedy – vydané slovakistické publikácie (najmä lingvistického, lingvokultúrneho a translatického charakteru).
- Príspevok uzatvára načrtnutie perspektív k napredovaniu vedeckovýskumných, pedagogických a kultúrnych aktivít, ako aj potrebu posilniť literárnovednú časť slovakistiky na Apeninskom polostrove.

1. ÚVOD

Slovakistický výskum sa v súčasnosti dominantne realizuje na dvoch významných talianskych univerzitách, Sapienza Università di Roma a Alma Mater Studiorum l'Università di Bologna (Campus di Forlì), na ktorých sa zároveň vyučuje slovenský jazyk a kultúra. Z organizačného hľadiska slovakistika v Taliansku nedisponuje samostatnou katedrou, na oboch pracoviskách pôsobí len jedna osoba – lektor. Aj keď ich nosným cieľom je didaktická činnosť, teda vyučovanie slovenčiny ako cudzieho jazyka, lektori sa venujú aj vedeckej činnosti na poli lingvistiky, literárnej vedy a translatickej najmä v oblasti publikovania vysokoškolských učebníc a ve-

deckých štúdií. Vedecké zameranie je najmä na lingvodidaktiku a konfrontačnú jazykovedu (vo vzťahu slovakistika – talianistika).

2. STRUČNÉ INŠTITUCIONÁLNE DEJINY

Pripomeňme, že na rímskej univerzite Sapienza sa začala výučba slovenského jazyka začiatkom 80. rokov 20. storočia, a to na Inštitúte slovanských filológií (Istituto di filologia slava), kam už v 70. rokoch prichádzali vyučovať slovenský jazyk lektori z Neapolskej univerzity. Prvým oficiálnym lektorom bol Agostino Visco (1981 – 1987), ktorý sa venoval aj literárnemu výskumu, prekladateľskej a publicistickej činnosti. Koncom 80. rokov ho nahradila absolventka filmovej dramaturgie a scenáristiky VŠMU Eva Rosenbaumová (1987 – 2008), ktorá sa vďaka svojim dlhoročným kontaktom so slovenským kultúrnym svetom stala dôležitým exponentom slovensko-talianskych vzťahov. Kontakty s filmovými tvorcami (pri filme *Dovidenia v pekle, priatelia* (1968) robila asistentku režisérovi Jurajovi Jakubiskovi) preniesla aj na univerzitnú pôdu, kde v roku 2009 iniciovala vznik seminára o slovenskom filme, ktorý pretrváva dodnes. Od roku 2008 je lektorkou slovenského jazyka absolventka odboru jazykovej a literárnej štúdií v rámci moderných euroamerických jazykov a literatúr na Fakulte humanitných vied Univerzity Sapienza v Ríme Zuzana Nemčíková, ktorá sa popri výučbe slovenčiny ako cudzieho jazyka venuje aj literárnemu prekladu, lingvistiky moderných jazykov, literatúre a kinematografii. Tomu zodpovedá aj jej publikačná činnosť doma i v zahraničí.

Lektorát slovenského jazyka je súčasťou Univerziténeho lingvistického centra (Centro Linguistico d'Ateneo – CLA). Slovenčina sa vyučuje na Oddelení európskych, amerických a medzikultúrnych štúdií (Dipartimento di Studi Europei, Americani e Interculturali – SEAI)¹ Filozofickej fakulty v rámci slavistiky v programe český a slovenský jazyk a literatúra. Kurzy sú určené pre: a) študentov prvého ročníka bakalárskeho štúdia programu Lingue, culture, letterature e traduzione (jazyky, kultúry, literatúry a preklad), ktorí si vybrali program český a slovenský jazyk a literatúru ako jazyk A alebo jazyk B; b) študentov prvého ročníka bakalárskeho štúdia programu Mediazione linguistica e interculturale (jazyková a interkultúrna mediácia), ktorí si zvolili tento kurz ako trojročné štúdium; c) študentov zapísaných na magisterské štúdium programu Scienze linguistiche, letterarie e della traduzione (jazykoveda, literárna veda a prekladateľstvo); d) študentov, ktorí chcú absolvovať jeden rok kurzu ako tretí jazyk alebo ako voliteľný predmet. Profesorkou zodpovednou za predmet bola od roku 1961 do roku 1997 Alena Wildová, od roku 1997 do roku 2009 Sylvie Richterová, od roku 2013 predmet český a slovenský jazyk a literatúra zastrešuje profesorka Annalisa Cosentino.

¹ Porov. webové sídlo pracoviska.^[1]

V roku 2006 vznikol na Bolonskej univerzite v kampuse blízkeho mesta Forli Lektorát slovenského jazyka a kultúry Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky. Na rozdiel od rímskeho pracoviska, ktoré má na lektorskej pozícii pedagóga z vnútorných personálnych zdrojov, bolonský lektorát funguje na báze vysielania vysokoškolských učiteľov zo slovenského univerzitného prostredia na základe výberových konaní. Vyučovanie slovenského jazyka a kultúry sa realizuje v rámci programu kultúrna mediácia a politické vedy (ako tretí cudzí jazyk), a to na dvoch fakultách – Fakulte prekladateľstva a tlmočníctva a Fakulte politických vied Bolonskej univerzity (obe sa nachádzajú v meste Forli). Na lektorských miestach tu postupne pôsobili Dagmar Garay Kročanová (2006 – 2012), Renáta Kamenárová (2012 – 2016), Veronika Svoradová (2016 – 2019), Ivan Šuša (2019 – 2023), Zuzana Kubusová (od 2023).

Okrem slovenského jazyka a literatúry majú študenti možnosť prehĺbiť si vedomosti o slovenskom jazyku a kultúre aj prostredníctvom seminára *Seminario di cinema* Eva Rosenbaumová (filmologický seminár Eva Rosenbaumová), ktorý sa venuje slovenskej a v širšom kontexte aj českej a európskej kinematografii. Na univerzitnej pôde sme hostili osobnosti ako Ivan Ostrochovský, Dušan Trančík, Martin Šulík, Marek Leščák, Štěpán Hulík, Marek Šindelka či Agnieszka Holland. Dodajme, že okrem vyučovania slovenského jazyka sa na oboch lektorátoch realizovalo viacero besied a stretnutí s významnými slovenskými spisovateľmi (Mila Haugová, Ivana Dobrakovová, Katarína Kucbelová, Jana Beňová, Marek Vadas a ďalší), prekladateľmi (Miroslava Vallová), editormi (František Malík) a mnoho kultúrno-spoločenských aktivít. Ako príklad môžeme spomenúť scénické naštudovanie divadelnej hry Viliama Klimáčka *Barbie hľadá Kena* v rámci Medzinárodnej prehliadky dramatickej tvorby *In altre parole* (Inými slovami), ktoré sa konalo koncom minulého roka na doskách rímskeho divadla Manzoni. Hru brilantne preložila absolventka slovenčiny Lianna Nobile v tandeme s lektorkou slovenského jazyka Zuzanou Nemčíkovou. Mimoriadny ohlas u divákov a ocenenie odbornej divadelnej obce potvrdzujú, že aj tzv. malé jazyky majú čo ponúknuť talianskemu publiku a sú plnohodnotnými partnermi na európskej kultúrnej scéne.

Ďalšou spoločnou medzilektorátnou akciou, ktorú by sme radi spomenuli, bol preklad (otitulkovanie) filmu *Peter Dvorský* zo slovenčiny do taliančiny, na ktorom sa podieľali Zuzana Nemčíková, Ivan Šuša a bývalí študenti slovakistiky Simone Battistini (Forli) a Murillo Missaci Borges (Sapienza). Film bol prezentovaný v roku 2022 v Ríme za účasti Petra Dvorského, prekladateľov, zástupcov diplomatického zboru a ďalších významných hostí.

Musíme podotknúť, že zásluhu na organizácii mnohých aktivít má Slovenský inštitút v Ríme a Veľvyslanectvo Slovenskej republiky v Taliansku, ktorým patrí naša vďaka za neustálu podporu a plodnú spoluprácu.

3. VÝSKUMNÉ A PUBLIKAČNÉ AKTIVITY

Výsledkom spolupráce oboch lektorátov bolo spoluorganizovanie festivalu *Mappe letterarie / Literary maps* (Literárne mapy) v Katánii na Sicílii v roku 2022 a vydanie bilingválnej *Antológie súčasnej slovenskej literatúry / Antologia della letteratura slovacca* (Nemčíková – Šuša 2023). Antológia je spoločným výtvorom absolventov oboch lektorátov pod odborným vedením lektorov. Reflektuje pestré spektrum viacerých žánrov, prúdov a štýlov vybraných slovenských autorov, ktorých debut sa viaže na obdobie po roku 1989. Je tiež ukázkou jazykovej diferenciacie a kultúrneho obrazu súčasného Slovenska.

Z relevantných lingvistických a translatických prác by sme radi zdôraznili najmä vysokoškolskú učebnicu *Corso di lingua slovacca*, ktorá vyšla v prestížnom milánskom vydavateľstve Hoepli (Nemčíková – Šuša 2022). Táto práca je momentálne najaktuálnejšou a najprepracovanejšou slovakistickou publikáciou v Taliansku a je určená pre záujemcov s jazykovou úrovňou A1-B1. Pozostáva z 15 lekcíí, ktoré obsahujú dialógy, modernú a aktuálnu lexiku, základné komunikačné obraty, podrobné vysvetlenie gramatiky na kontrastívnom základe (na osi slovenčina – taliančina) a praktické cvičenia. Súčasťou učebnice je aj kľúč k cvičeniam, rozsiahly slovník a tabuľky sumarizujúce vybrané gramatické javy. Využíva komunikačnú metódu a výrazný dôraz kladie aj na reálie a celkový lingvokultúrny aspekt na osi slovenský jazyk – taliansky jazyk, resp. slovenská kultúra – talianska kultúra. Editorkou učebnice je profesorka Anna Maria Perissutti z Univerzity v Udine.

Prvou a zakladajúcou lektorkou na Bolonskej univerzite so sídlom vo Forlí bola Dagmar Garay Kročanová – literárna teoretička a profesorka na Katedre slovenskej literatúry a literárnej vedy na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Kročanovej pôsobenie je spojené nielen so vznikom a postupným budovaním lektorátu vo Forlí, ale aj s jej bohatou vedeckou činnosťou, najmä v oblasti literatúry a literárnej vedy. Z jazykovo zameraných prác spomeňme jej publikáciu *Slovenčina – Slovak – Slovacco* v spoluautorstve s Barborou Resutíkovou Toppi (2016). Ide o vysokoškolskú učebnicu určenú pre taliansky a anglicky hovoriacich záujemcov o slovenský jazyk a kultúru. Publikácia mala v čase svojho vzniku kompenzovať absenciu novších učebníc slovenského jazyka v taliansky hovoriacom prostredí. Učebnica približuje základy komunikatívnej gramatiky slovenčiny. V 15 lekciami sa študent oboznamuje s najdôležitejšími štruktúrnymi prvkami slovenského jazyka. Slovná zásoba učebnice zahŕňa približne 1 500 slov, čo umožňuje bežnú konverzáciu v základných situáciách. Učebnica je určená bežnému záujemcovi o štúdium jazyka, ale môže byť úvodným materiálom aj pre filologické štúdium slovenčiny. Pripomíname tiež Kročanovej najnovšiu štúdiu, v ktorej sa mapuje vznik a vývin slovakistiky v Taliansku (Kročanová 2023). V uvedenom exkurze (na synchronno-diachrónnom základe) zvyrazňuje viaceré míľniky slovakistiky v Taliansku, najmä

z hľadiska aktivít a vybraných publikačných výstupov lektorov doma i v zahraničí. Autorkina vedecká činnosť sa celkovo viaže na slovenskú literatúru (najmä dramatickú tvorbu) a je hodnotným príspevkom aj pri spoznávaní slovenských autorov v talianskom prostredí.

Ďalšou lektorkou bola lingvistka Renáta Kamenárová zo Studia Academica Slovaca (SAS) – Centra slovenčiny ako cudzieho jazyka Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, spoluautorka a editorka viacerých vydaní učebnice *Krížom-krážom*, ktorá sa používa ako ťažisková publikácia pre študentov slovenčiny ako cudzieho jazyka na viacerých slovakistických pracoviskách v zahraničí a v Centre slovenčiny ako cudzieho jazyka SAS v Bratislave. R. Kamenárová je tiež autorkou a spoluautorkou článkov, vydaných vo viacerých vedeckých zborníkoch a časopisoch. Za pozornosť stojí najmä jej spoločný príspevok so Z. Nemčíkovou *Problematika dei realia nella didattica della lingua slovacca* (Kamenárová – Nemčíková 2016). Príspevok poukazuje na najčastejšie problémy talianskych vysokoškolských študentov pri štúdiu slovenčiny ako cudzieho jazyka. Autorky zdôrazňujú význam globálnej komunikačnej kompetencie, ktorá zahŕňa sociolingvistické, ako aj encyklopedické zručnosti. Zameriavajú sa na reálie, a to tak „externé“, ako aj „interné“. Prvé z nich sú relevantné na sociokultúrnej úrovni (spoločenský, kultúrny, politický a inštitucionálny kontext); tie druhé úzko súvisia s jazykovými aspektmi, a teda s kontrastívnou analýzou.

Treťou vyslanou lektorkou bola taktiež reprezentantka SAS a literárna vedkyňa Veronika Svoradová. Spolu s talianistkou a absolventkou Bolonskej univerzity Rossellou di Venere do taliančiny preložila knihu Mareka Vadasa *Útek*. Jej najnovším vydateľským počínom v oblasti slovakistiky je učebnica *Osobnosti slovenskej literatúry v interkultúrnych kontextoch* (2023) v autorskom tandeme s Ľ. Blažencovou a M. Masarykom. Vysokoškolská učebnica pre zahraničných slovakistov s jazykovými kompetenciami na úrovni B1 až C1 približuje tvorbu a životné osudy desiatich významných osobností z oblasti slovenskej literatúry s prihliadnutím na spoločensko-politický a kultúrny kontext doby, v ktorej žili a tvorili. Publikácia s portrétmi autorov a autoriek, ukážkami z literárnych diel, cvičeniami a úlohami predstavuje atraktívnu didaktickú pomôckou na výučbu slovenskej literatúry a kultúrnych reálií v interkultúrnych súvislostiach.

Jej nástupcom sa stal slovakista a talianista Ivan Šuša z Katedry romanistiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, ktorý sa vo svojej vedeckej činnosti venuje slovensko-talianskym medziliterárnym a medzikultúrnym vzťahom. Aj jeho publikačná a grantová činnosť sa viaže najmä na literárnu vedu (slovensko-talianske medziliterárne vzťahy) a translatológiu.

I. Šuša je autorom viacerých prác so zameraním na didaktiku slovenčiny ako cudzieho jazyka. V uvedených prácach sa zameriava na areálové presahy vo vyučo-

vaní slovakistiky, najmä vo vzťahu lingvistika – literatúra – história, slovenčiny ako cudzieho jazyka a interkultúrnej komunikácie a ďalším rozdielom medzi slovenčinou ako rodným a cudzím jazykom (Šuša 2010, 2013). Z ďalších translatologických prác počas jeho pôsobenia na lektoráte pripomeňme vedeckú štúdiu *La letteratura italiana attraverso i modelli di ricezione nella cultura slovacca prima e dopo il 1989* (Šuša 2021), prepájajúcu úzky a špecifický priestor medzi talianskou literatúrou a jej recepciou v slovenskej kultúre po roku 1989, a tiež najnovšiu vedeckú monografiu *Italian Literature: Filling in the Blanks of its Slovak Translations* (Šuša 2023), ktorou sa zaplňajú biele miesta v preklade vybraných diel z taliančiny do slovenčiny v širšom kultúrnom kontexte, ideologické a iné dôvody neprekladania vybraných diel a celkový recepčný kontext talianskej literatúry v slovenskej kultúre pred rokom 1989 a po ňom. Autor kladie dôraz práve na „slovenské prijímajúce prostredie a zmenu recepčných modelov po spoločensko-politických zmenách v roku 1989“ (Šuša 2023, s. 81).

4. PERSPEKTÍVY

Súčasný stav slovakistického výskumu v oblasti filológie a aktuálny počet záujemcov o slovenský jazyk v Taliansku dávajú solídnu perspektívu ďalšieho napredovania vo vedeckovýskumných a pedagogických aktivitách v tejto krajine. Pokiaľ ide o pedagogický aspekt vo vzťahu k študentom, za pozitívum považujeme vhodné geografické rozloženie oboch relevantných pracovísk – severnú a centrálnu časť krajiny „pokrýva“ lektorát Bolonskej univerzity, južnú a taktiež centrálnu časť lektorát v Ríme. Samozrejme, táto geograficky motivovaná rovnica neplatí vždy a v každom prípade, no ďalšie prípadné nové slovakistické pracoviská by teoreticky mohli narušiť tento systém. Napríklad v minulosti existoval aj lektorát v Neapole, vnútorná univerzitná konkurencia vo forme ponúkaných desiatok ďalších jazykov a na druhej strane nedostatok študentov ho však v sieti silných univerzitných miest neudržali.

Rovnako považujeme za perspektívne pokračovanie vo vyučovaní a výskume slovakistiky v rámci interdisciplinárnych presahov (napr. lingvistika a politológia, lingvistika a kultúra). Tiež by bolo potrebné posilniť literárnu, resp. literárnovednú časť slovakistiky aj ako súčasť samotného študijného programu slovakistiky, aj keď, ako sme uviedli, mnohé mimovyučovacie aktivity mali práve literárno-kultúrny kontext (vrátane kontextu prekladového). Znalosť oboch jazykových kódov (taliančiny i slovenčiny) môže perspektívne viesť k silnejšiemu využitiu translatológie, konkrétne v oblasti prekladu literárnych textov, najmä súčasnej slovenskej literatúry. Už roky totiž narážame na problém nedostatku prekladateľov z taliančiny do slovenčiny a vice versa.

Celkovo považujeme za dôležité vnímať slovakistiku v širších súvislostiach, najmä slavistických a literárnokomparatistických, teda na osi vzájomných medziliterárnych vzťahov.

Literatúra

- BLAŽENCOVÁ, E. – MASARYK, M. – SVORADOVÁ, V. (2021): *Osobnosti slovenskej literatúry v interkultúrnych kontextoch. Učebnica pre zahraničných slovakistov*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- KAMENÁROVÁ, R. (2015): Substantívne vzory a deklinačný systém v slovenčine z lingvodidaktického hľadiska. In: Pekarovičová, J. – Vojtech, M. (eds.): *Studia Academica Slovaca. 44. Prednášky 51. letnej školy slovenského jazyka a kultúry*. Bratislava: Univerzita Komenského, 197 – 217.
- KAMENÁROVÁ, R. (2015): Gramatické kategórie maskulín a ich vplyv na vývin západoslovanských jazykov. In: Balleková, K. – Králik, L. – Múcsková, G. (eds.): *Prirodzený vývin jazyka a jazykové kontakty. Jazykovedné štúdie*. 32. Bratislava: Veda, 195 – 202.
- KAMENÁROVÁ, R. – NEMČÍKOVÁ, Z. (2016): *Problematica dei realia nella didattica della lingua slovacca*. In: *Orillas: rivista d'ispanistica*, 5, 1 – 10. Dostupné na: <https://www.orillas.net/orillas/index.php/orillas/article/view/358/356>
- KROČANOVÁ, D. – RESUTÍKOVÁ TOPPI, B. (2016): *Slovenčina – Slovak – Slovacco*. Bologna: Bononia University Press.
- KROČANOVÁ GARAY, D. (2023): Vznik a pôsobenie lektorátov slovenského jazyka a kultúry v Taliansku v kontexte talianskej slavistiky. In: Mošat'ová, M. – Kollárová, P. (eds.): *Slovenčina (nie-len) ako cudzí jazyk v súvislostiach III. Zborník príspevkov venovaných výskumu a výučbe*. 2. zväzok. Bratislava: Univerzita Komenského, 119 – 134.
- NEMČÍKOVÁ, Z. – ŠUŠA, I. (2022): *Corso di Lingua Slovaca*. Milano: Hoepli.
- NEMČÍKOVÁ, Z. – ŠUŠA, I. (2023): *Antológia súčasnej slovenskej literatúry / Antologia della letteratura slovacca contemporanea*. Roma: Istituto Slovacco a Roma (Slovenský inštitút v Ríme).
- ŠUŠA, I. (2010): Vedecko-pedagogický aspekt slovakistiky vo vzťahu k areálovosti na zahraničných lektorátoch. In: *Slavica litteraria*, 13/1 – 2, 73 – 83.
- ŠUŠA, I. (2013): K špecifikám vyučovania slovenčiny ako cudzieho jazyka v zahraničí (vo vzťahu k interkultúrnej komunikácii): vyučovanie slovenčiny a prekladateľstva ako krok k interkultúrnej komunikácii. In: *Slovakistika. Jazyk. Literatúra. Kulturológia. Vedecké informácie*, 2/1, 18 – 28.
- ŠUŠA, I. (2021): La letteratura italiana attraverso i modelli di ricezione nella cultura slovacca prima e dopo il 1989. In: *InTraLinea*, 23/23, 1 – 11.
- ŠUŠA, I. (2023): *Italian Literature: Filling in the Blanks of its Slovak Translations*. Bratislava: Stimul. Filozofická fakulta Univerzity Komenského.

Internetové zdroje

- [1] <https://web.uniroma1.it/seai/> (cit. 30. 10. 2023).
- [2] <https://www.unibo.it/it/campus-forli/ricerca-a-forli/dipartimento-interpretazione-e-traduzione-dit> (cit. 30. 10. 2023).